

On tämä aika kamala – ja kiehtova – peli!

Uutinen ja vapaa epäsuora esitys

VEIKKO PIETILÄ

Uutinen on tekstinä kaksinainen: se on samanaikaisesti sekä tietoa eri asioista että esitystä esityksistä, diskurssien diskurssia. Tämä kaksitahoisuus johtuu siitä, että tiedot uutisiin ammenetaan pääasiassa eri lähteiden – henkilöiden tms. tahojen – kertomasta. Tällöin lähteiden esitys tulee niihin mukaan muodossa tai toisessa. Tosin sitä voidaan muokata ja esittää se niin, ettei se ole enää tunnistettavissa minkään nimenomaisen lähteen diskurssiksi.

Seuraava uutisotsikko on *Aamulehdestä* (11. 12. 1991):

(1) SÄHKÖNKULUTUS NOUSEE UUTEEN ENNÄTYKSEEN

Otsikko välittää tiedon, joka varmasti on peräisin jonkun sanomasta; toisaalta se ei anna vihjettäkään, kuka tuo joku on. Itse uutistekstistä voidaan lukea mm.:

(2) – Huipputehoksi arvioidaan kovimmilla pakkasilla 11 500 megavattia, Viheriävaara selvittää.

(3) Johtaja Kalervo Nurmimäki IVO:sta sanoo, että Suomen voimavarat riittävät, vaikka idäntuonti keskeytyisi tai loppuisi kertarysäyksellä.

Kummassakin tapauksessa saamme jälleen tiedon, ja nyt saamme tietää myös, keiden diskursseista tiedot ovat peräisin eli että edellinen on noukittu Viheriävaa-
ran, jälkimmäinen Nurmimäen sanomasta. Kaikissa kolmessa tapauksessa edes-
sämme on tieto ja se osa jonkun diskurssia, josta tieto on poimittu.

Uutisia on tutkittu paljonkin siltä kannalta, mitä asioita ne koskevat ja mitä tietoa ne niistä välittävät. Vähemmän niitä on tutkittu esityksinä esityksistä. Heit-
teille on jäänyt etenkin sen selvittäminen, miten ne esittävät lähteinä käytettyjen
tahojen diskurssia. Tämä hämmästyttää siihen nähden, miten ratkaisevasti uutiset
perustuvat »poliitikkojen, tuomareiden ja muiden uutishenkilöiden lausumien sa-
nojen raportointiin» (Toolan 1988: 119–20). Fowler (1991: 230–1) pitääkin tätä
yhtenä niistä laiminlyödyistä kysymyksistä, joihin uutistutkimuksessa pitäisi eri-

VEIKKO PIETILÄ

tyisesti paneutua.

Tarkastelen tässä esityksessä tätä ongelmaa alustavana lähtökohtanani ja yleisenä horisonttinani seuraava siihen liittyvä osakysymys: käytetäänkö uutisissa vierasta puhetta välitettäessä nk. vapaata epäsuoraa esitystä (VEE)?¹

1. Vapaa epäsuora esitys perinteisen kieliopin näkökulmasta

VEE on yksi vierasta puhetta (Vološinov 1990: 136–7) eli kertomuksen henkilöiden tuntemuksia, ajatuksia ja sanomisia raportoivan kerronnan muoto. Tällaisena se tavataan sijoittaa perinteisesti erotettujen välitysmuotojen, suorana esityksen (SE) ja epäsuoran esityksen (EE) väliin. Tobler – ensimmäisiä asian 1800-luvun lopulla äkänneitä – määritteli VEE:n »suoran ja epäsuoran esityksen erikoiseksi sekoitukseksi» (lain. Vološinovin 1990: 167 mukaan).

Tarkastelen VEE:tä aluksi sen valossa, mitä »perinteiset kieliopit» (McHale 1978: 250) asiasta sanovat. Tämä näyttää tavanomaiselta lähtökohdalta myös monissa kirjallisuudentutkijoiden asiaa käsittelevissä esityksissä (ks. vaikkapa mt., Doležel 1973: 15–40, Tammi 1986 ja Londen 1989: 102–23).

Perinteisesti VEE:n tarkasteluun on tavattu lähteä siitä SE:tä ja EE:tä erottavana pidetystä seikasta, »että niissä kerrotaan tapahtumat eri näkökannalta» (Penttilä 1963: 650) – edellisessä henkilön ja jälkimmäisessä häntä referoivan kertojan kannalta. Tällöin henkilö olisi SE:n ja kertoja EE:n deiktinen keskus (Londen 1989: 99), jolloin SE olisi henkilön eli »raportoidun puhujan», EE taas kertojan eli »raportoijan puhetta» (Coulmas 1986: 2–3). SE:n ja EE:n väliin sijoitettuna VEE tuntuu tällöin »kaksoisesitykseltä», johon SE:stä tulisi henkilön ja EE:stä kertojan ääni tai näkökulma.²

Tarkastellaan asiaa seuraavan, Tammen (1986: 28) esittämästä hiukan laajennetun esimerkin avulla (jossa KE tarkoittaa kertojan esitystä):

¹ Ks. loppuviite 1. Tämän artikkelin kaikki numeroidut viitteet ovat loppuviitteitä.

On tämä aika kamala – ja kiehtova – peli

VEE: Hän oli täällä
nyt turhaan.

SE: »Minä olen täällä nyt
turhaan», hän sanoi.

EE: Hän sanoi, että hän oli
siellä silloin turhaan.

KE: Hän oli siellä
silloin turhaan.

SE:tä ja EE:tä toisistaan erottavina kieliopillisina piirteinä on pidetty seuraavia (ks. Penttilä 1963: 650–2, Kaufmann 1976: 15–8, McHale 1978: 250–2 ja Londen 1989: 98–9):

- (i) SE:ssä lainausmerkein puheosaksi merkitty osa on EE:ssä muuttunut johtolauseen (*Hän sanoi*) alistamaksi *että*-konjunktioilla alkavaksi lainausmerkittäväksi sivulauseeksi;
- (ii) sen persoonapronomini on EE:ssä muuttunut yksikön tai monikon kolmanneksi (esimerkissä *minä* → *hän*);
- (iii) sen verbin aikamuoto on EE:ssä muuttunut askeleen tai pari menneisyyden suuntaan (esimerkissä *presens olen* → imperfekti *oli*);
- (iv) siihen sisältyvät aikaan, paikkaan tai muuhun niihin rinnastuvaan viittaavat deiktiset adverbit ovat EE:ssä muuttuneet vastaavasti (esimerkissä *aika nyt* → *silloin* ja *paikka täällä* → *siellä*) sekä
- (v) siihen sisältyvät henkilön näkökulmaa kieliopillisesti ilmaisevat ainekset kuten suorat puhuttelut, toistot, sadattelut, huudahdukset, epätäydelliset virkkeet yms., joita ei voida EE:ssä korrektisti ilmaista, ovat siinä muuttuneet sopiviksi kiertoilmauksiksi.

Näistä nimenomaan kohdat (ii) – (v) osoittavat SE:n ja EE:n näkökulmaeroa. Kuvatulta pohjalta VEE:tä kieliopillisesti määrittäviksi piirteiksi on perinteisesti katsottu seuraavat (ks. Kaufmann 1976: 152–4, McHale 1978: 252, Tammi 1986: 31–7 ja Londen 1989: 105–13):

- (vi) siitä puuttuu EE:n alistava johtolause (tosin siinä voi olla jokin henkilön identifioiva ilmaus);
- (vii) sen persoonapronomini (*hän*) ja verbin aikamuoto (*oli*) tulevat EE:stä, kun taas
- (viii) sen deiktiset adverbit (*täällä*, *nyt*) ja muut henkilön näkökulmaa kieliopillisesti ilmaisevat ainekset tulevat SE:stä.

VEIKKO PIETILÄ

Ne johtolauseettomat tapaukset, joiden kaikki ainekset ovat muodollisesti katsoen peräisin EE:stä – kuten esimerkivirkkeessä *Hän oli siellä silloin turhaan* – eivät kriteerien (vi) – (viii) mukaan olisi VEE:tä vaan kertojan esitystä (KE).

VEE:n määrittely tähän tapaan herättää joitakin kysymyksiä. Se implikoi ensinnäkin, että vieraan puheen esitysmuodot ovat keskenään geneettisessä yhteydessä ja siten toisistaan johdettavissa (ks. Ohmann 1970: 272–3). On kuitenkin osoitettavissa, etteivät edes perusmuodot SE ja EE ole tiukasti ottaen toisistaan johdettavissa (Banfield 1982: 25–52; ks. myös McHale 1978: 256–8). Vieraan puheen esitysmuotoja onkin syytä lähestyä toisistaan erillisinä ja omia tarkoituksiaan varten kehittyneinä.

Toinen pulmakysymys voidaan osoittaa mukailemalla edellistä esimerkkiä alussa esitetyn esimerkivirkkeen (2) pohjalta:

VEE(?): Huipputehoksi arvioidaan kovimmilla pakkasilla 11 500 megavattia.

SE: – Huipputehoksi arvioidaan kovimmilla pakkasilla 11 500 megavattia, Viheriävaara selvittää.

EE: Viheriävaara selvittää, että huipputehoksi arvioidaan kovimmilla pakkasilla 11 500 megavattia.

KE(?): Huipputehoksi arvioidaan kovimmilla pakkasilla 11 500 megavattia.

Tässä Viheriävaaran SE:nä referoituun puheosaan ei sisälly sitä osoittavia aineksia, että »referoitavan tekstin tuottajan näkökulma on poikennut referoijan näkökulmasta» (Koski 1985: 71). Siten puheosan »kielellinen muoto käy sekä suoraksi että epäsuoraksi esitykseksi» ja on siksi *n e u t r a a l i* »muodon ja sisällön toiston distinktion nähden» (Kuiri 1984: 96). Kun tällöin johtoilmaus jätetään pois, käy perinteisin kieliopillisin kriteerein mahdolliseksi sanoa, onko kyseessä VEE vai KE. McHale (1978: 252, 264) viitanee tähän seikkaan sanoessaan, että nuo kriteerit tarjoavat käteen vain vähän »VEE:n erottamiseksi kerronnasta, joka ei raportoi vierasta puhetta» eli jossa »vain kertojan ääni on läsnä».

Ekskursio uutistekstiin. Lähdetessä kirjoittamaan uutista kootun lähdemateriaalin pohjalta joudutaan valitsemaan, mitä vieraan puheen esitysmuotoa missäkin kohdassa sovelletaan. Jotta tällöin edes periaatteessa voitaisiin soveltaa em. kieliopilliset kriteerit täyttävää VEE:tä, lähteiden vieraan puheen tulisi sisältää edellä kohdissa (ii) – (v) eksplikoituja, henkilön näkökulmaan viittaavia aineksia. Sen seikkaperäinen selvittäminen, missä määrin uutisille tyypillisen lähdemateriaalin vieras

On tämä aika kamala – ja kiehtova – peli

puhe niitä sisältää, edellyttäisi tietysti itse lähdemateriaalin tutkimista. Nähdäkseni karkean kuvan asiasta saa kuitenkin jo tutkimalla, missä määrin uutisissa SE:nä tai EE:nä referoitu vieras puhe on Kuirin mielessä neutraalia eli missä määrin SE:tä olevien referointien puheosat voidaan muuttaa EE:een ja EE:tä olevien SE:een ilman että tarvitsisi tehdä yhtäkään kohtien (ii) – (v) edellyttämistä muutoksista.

Kävin tältä kannalta läpi *Aamulehden* 8. 12. ja 11. 12. 1991 ilmestyneiden numeroiden koti- ja ulkomaan uutisiin sekä talousuutisiin sisältyneet SE:tä ja EE:tä olleet referoinnit.³ 8. 12. numerossa vajaat 70 % ja 11. 12. numerossa runsaat 70 % referointien puheosista edusti neutraalia muotoa. Loppuihin puheosiin piti tehdä yleensä vain yksi em. kohtien edellyttämistä muutoksista – useimmiten piti muuttaa persoonapronominia (ii), harvemmin verbin aikamuotoa (iii). Aikaan, paikkaan tai muuhun niihin rinnastuvaan viittaavia deiktisiä adverbejä (iv) taikka muuten henkilön näkökulmaa kieliopillisesti ilmaisevaa ainesta (v) ei puheosista juurikaan löytynyt.

Näyttääkin siltä ettei lähteiden puhe toimittajalle tarjoa tälle – tai tämän mobilisoimalle uutiskertojalle – käytännössä mitään mahdollisuuksia valita puheen välitysmuodoksi em. kieliopilliset kriteerit täyttävää VEE:tä tai muotoa, joka niiden nojalla olisi siksi tunnistettavissa. Syynä lienee, että suhteessa toimittajiin lähteet asettuvat pääasiassa tietolähteen rooliin tai että toimittajat orientoituvat lähteisiin pääasiassa tätä tai tuota tietoa hallitsevina, eivät esim. henkilöinä, joiden luonteenkuvaa tms. tekstissä hahmoteltaisiin. Tästä syystä lähteiden esittämä tai heiltä uutisiin vastaanotettu puhe koskee pääosin yleisiä asioita ja on persoonatonta tai enintään »roolipersonallista». Mm. Viheriävaara ja Nurmiäki toimivat virkkeissä (2) ja (3) julkisissa rooleissaan antaen roolinsa auktorisoimaa ja autentisoimaa tietoa. Tältä kannalta on luonnollista, että lähteet uutisissa puhuvat pääosin tavalla, joka sallii neutraalin referoinnin. Uutisten kannalta tärkeää on pääasiassa heidän antamansa tieto, eivät niinkään he itse henkilöinä (ks. Koski 1985: 166–8).

2. Kirjallisuudentutkimuksen laventava näkökulma

Totesin, että kirjallisuudentutkijat lähtevät VEE:n tarkasteluun useinkin perinteisen kielioppinäkemyspohjalta.⁴ Heistä mm. Tammen (1986: 35) mukaan tyyppillisintä VEE:tä ovat »kieliopillisessa mielessä poikkeavat» johtolauseettomat tapaukset, joissa henkilön näkökulman ajallis-paikallista tämänhetkisyyttä ilmaiseviin deiktisiin adverbeihin ja muihin aineksiin liittyy verbin mennyt aikamuoto. Toisaalta jotkut heistä (mm. McHale 1978, Leech – Short 1981: 318–36, Tammi 1986 ja Londen 1989: 105–23) katsovat, että kaunokirjallisuudesta tapaa monesti esitystä, joka ei täytä em. kieliopillisia kriteerejä mutta on silti VEE:tä.

Mm. McHale (mts. 264–73), Tammi (mts. 37–55) ja Londen (mt.) tuovat esiin sellaisia perinteiset kieliopilliset kriteerit ylittäviä tekstuaalisia ja ekstralingvistisiä kriteerejä, jotka auttaisivat tunnistamaan kieliopillisia kriteerejä käyttämättömän esityksen VEE:ksi, jos se sitä tosiasiallisesti on. Ehkä kiintoisinta heidän tarkasteluissaan on ajatus, että esityksen VEE:ksi tunnistaminen riippuu siihen itseensä sisältyvien seikkojen ohella tai jopa asemesta kontekstuaalisista, sitä ympäröivään tekstiin sisältyvistä seikoista (ks. myös McHale 1983: 32–9). Kontekstuaalisessa tarkastelussa mm. VEE:n perinteiset kieliopilliset kriteerit täyttävä esitys saattaa paljastua KE:ksi ja vastaavasti niitä täyttämätön esitys VEE:ksi.⁵

Jos perinteiset kieliopilliset kriteerit täyttävän VEE:n esiintyminen uutistekstissä vaikuttaa äärimmäisen epätodennäköiseltä, löytyy uutisista satunnaisesti esi-

VEIKKO PIETILÄ

tystä, joka täyttää yhdet tai toiset väljemmistä – ja kieltämättä tulkinnanvaraisem-
mista – tekstuaalisista ja ekstralingvistisistä kriteereistä, so. esitystä, joka on vä-
hintäänkin sukua kaunokirjallisuudessa tavattavalle VEE:lle.

Ekskursio uutistekstiin. Asetelmassa 1 esitetyt neljä esimerkkitapausta on poimittu *Aa-
mulehden* 12., 19. ja 20. 10. 1992 ilmestyneiden numeroiden kotimaanosastoista. Tarkastelen niitä
seuraavassa lähemmin.

Asetelma 1. Esimerkit 1–4. (Laatikointi VP:n).

(1)

Ilkka Laiinen — Aamulehti

On tämä aika kamala — ja kiehtova — peli!

(2)

— Ruotsissako? Hah-hah-haa, mitä propagandaa! Ne aaveiden metsästäjät!

I luokan kapteeni **Jevgeni Geiko** sekä Venäjän Helsingin kaupallisen edustuston gaspadi-
nit **Rudolf Pugatshov** ja **Valeri Lagutov** tyrskähtävät silmät kastelemaan nauruun.

Vouhottakoot Ruotsissa mit-
ten tahansa, siellä ei ole kos-
kaan ollut kuin yksi venäläinen
sukellusvene. Sekin oli eksyksis-
sä.

(3)

— Ääni on tienattu etu, jo-
ta pitää käyttää, hän sanoo.
— Joojoo -nyökyttelyllä saa
vain pikkuhitlereitä..

Ääni on toivo paremmasta.
Ja juuri nyt alistuminen olisi
kansalle myrkkyä.

Sillä heti, kun Helmut Kohl
rehkii Saksan rattaat kovalle
maalle, alkaa myös Suomen
nousu.

(4)

— Yksi on hullu sillä lailla,
että juoksee metsässä, ja toi-
nen niin, että haluaa osallis-
tua, Paavola tuumii motiiveis-
ta.

Kyllä vain, hänelle kelpaisi
mainiosti hallituksen puheen-
johtajan paikka, mutta dema-
rit ja kokoomus eivät taida si-
tä antaa.

Paavola haluaisi katkaista
tämän sulle-mulle -akselin.

On tämä aika kamala – ja kiehtova – peli

E s i m e r k k i 1 on otsikolla FOXTROT PALJASTAA SALANSA julkaistuun uutiseen liittyvä kuva kuvateksteineen. Tulkintani mukaan kuvateksti on VEE:tä – ja se on sitä nimenomaan kuvassa olevan henkilön luoman kontekstin ansiosta. Tässä kontekstissa kuvateksti näet esittäytyy raportiksi – vieläpä hyvin eläytyväksi raportiksi – kuvatun henkilön ajatuksista. Ellei kuvassa olisi ketään henkilöä, kuvateksti olisi KE:tä. Jos kuvateksti taas olisi painettu vaikkapa henkilöön viittaavaan ajatus- tai puhekuplaan, se olisi SE:tä.

E s i m e r k k i 2 on saman uutisen alusta. Tulkintani mukaan laatikoitu kappale on VEE:tä. Kontekstikriteerinä (ks. McHale 1978: 266) on alkukappaleen SE, joka esittää toisessa kappaleessa mainittujen henkilöiden (yhteistä?) puhetta. Kolmannessa kappaleessa saman puheen esitys jatkuu tulkintani mukaan siis VEE:nä. Tulkintaa voi tukea myös viittaamalla idiomaattiseen ilmaukseen »vouhotakoot» (joka tietysti täytyy ymmärtää kertojan käännökseksi vastaavasta venäjänkielisestä idiomista) (ks. mts. 267–72 ja Tammi 1986: 40). Kappale on jälleen puhujiin hyvin eläytyvää heidän sanomansa esittämistä.

E s i m e r k k i 3 on katkelma otsikolla EI ENÄÄ MUUKALAINEN julkaistusta uutisesta. Jälleenkin kontekstikriteerille ja esityksen eläytyvälle luonteelle perustuva tulkintani on, että laatikoidut virkkeet esittävät VEE:nä uutisessa esiintyvän saksalaisen Ulf Stortzin puhetta. Stortz puhuu tunnelmistaan voituaan ensi kertaa äänestää kunnallisvaaleissa Suomessa.

E s i m e r k k i 4 on katkelma otsikolla PAAVOLA LÖI ILMAT PIHALLE julkaistusta uutisesta. Kontekstikriteerin ja leksikaalisen täytteen »kyllä vain» (ks. McHale 1978: 269 ja Tammi 1986: 37–8) perusteella tulkitsen, että laatikoitu virke on Tampereen kunnallisvaaleissa yllättäneen entisen kaupunginjohtajan Pekka Paavolan puheen esitystä VEE:nä. Huomiota kiinnittää jälleenkin esityksen Paavolan sanomaan eläytyvä luonne.

Esimerkit ovat peräisin uutisista, joita ei sanan varsinaisessa mielessä voida pitää »kovina» vaan jotka ennemminkin kallistuvat »pehmeän» uutisen suuntaan (näiden erosta ks. Tuchman 1978: 37–8 ja Rentola 1983: 17–8). Kahdessa (esimerkit 3 ja 4) keskeistä on henkilöiden tuntemusten luotaaminen, ei niinkään »yleisiä asioita» koskevien tietojen välitys. Kolmas uutinen (esimerkit 1 ja 2) olisi aiheensa puolesta »kova» mutta valittu esitystapa »pehmentää» sitä aika lailla. Ehkä on niin, että »pehmeän» uutisen genre antaa enemmän mahdollisuuksia tämäntapaiseen VEE:n käyttöön kuin »kovan» uutisen genre.⁶ Huomattakoon myös, että kaikki kolme uutista ovat ilmeisesti saman toimittajan – Seppo Heiskarin – käsialaa, vaikka hänen nimensä komeileekin niistä vain kahden lopussa.

3. Journalismintutkimuksen näkökulma vapaaseen epäsuoraan esitykseen

Tarkasteltuani edellä VEE:tä perinteisen grammatiikan ja kirjallisuudentutkimuksen avaamista näkökulmista otan nyt esiin journalismintutkimuksen siihen tarjotun näkökulman, vaikka – kuten jo totesin – tuossa tutkimuksessa ei kysymykseen vieraan puheen välitystavoista ole kiinnitetty juurikaan huomiota. Jäljittämäni harvat tutkimukset, joissa tätä kysymystä edes sivutaan, jakautuvat käsillä olevan teeman kannalta kahteen ryhmään: toisissa VEE:tä ei mainita lainkaan, toisissa siitä taas puhutaan yhtenä journalistisissa teksteissä tavattavana vieraan puheen välitysmuotona.⁷

Ensimmäiseen ryhmään lukeutuvista Burger (1984: 15) erottaa SE:n ja EE:n ohella kolmantena välitysmuotona »toimituksellisen tiivistyksen» eli »puheselosteen». Se näyttäisi vastaavan McHalen (1978: 258) kertojan diskurssiin kuuluvaksi »diegeettiseksi tiivistykseksi» kutsumaa muotoa. Bell (1991: 205) nimeää vastaa-

VEIKKO PIETILÄ

van kolmannen muodon vaikeasti kääntyvällä termillä »unattributed embedding of newsmaker content». Siitä on kyse mm., kun uutisessa esitetään puhetta puhujaa mainitsematta. Seuraavassa esiintulevien kriteerien mukaan tämä voisi olla VEE:tä, vaikkei Bell itse tähän mahdollisuuteen viittaakaan.

Toisen ryhmän esityksissä journalistiselle VEE:lle asetetaan kaksi hiukan erilaista kriteeriä. Roeh ja Nir (1990: 233) lukevat siksi esityksen, jossa »(puhujan alkuperäistä tyyliä edustavat) mimeettiset ainekset ovat tunnistettavissa» eli jossa on mm. »lainatun puhujan näkökulman esiintuontia auttavia pronomineja» ja joka on »tyylin – ja omaksutun asenteen – osalta lähinnä suoraa esitystä». Esimerkki:

Puolustusministeri sanoi, että Libanonin kokemus *todellakin* tukee *meidän* kantamme (mts. 233).

Pronomini *meidän* tuo osaltaan esiin puhujan näkökulmaa ja sanalla *todellakin* tavoitetaan »alkuperäisen lausuman sävyä» (mts. 237). Merkillepantavaa on, että kaikki Roehin ja Nirin esimerkit VEE:stä alkavat alistavalla johtolauseella. Myös Leech ja Short (1981: 330–2) – joihin Roeh ja Nir tukeutuvat – katsovat, että johtolauseella alkava esitys voi olla EE:n asemesta VEE:tä, jos sivulauseessa on puhujan lausumaan viittaavaa kielellis-tyylillistä ainesta.⁸

Glasgow University Media Group (1980: 162–4), Short (1988) ja Hultén (1990) pitävät journalistisen VEE:n kriteerinä esityksen johtolauseettomuutta – sitä, että siinä referoidaan puhujan puhetta sitä tämän puheeksi mainitsematta. Tämä vastaa Leechin ja Shortin (1981: 325) kantaa, että VEE:n »tyypillisin ilmenemä on ta-paus, josta puuttuu EE:een kuuluva johtolause mutta jossa aikamuoto ja persoonapronomini ovat samat kuin EE:ssä». Short (1988: 71–2) kylläkin on vähän epäroivällä kannalla. Hänen esimerkkinään on seuraava lehti uutiskatkelma:

Rotherhamin aluesairaalaista kerrottiin myöhemmin, että Mr Scargill viipyi sielä yön yli. Hän ei ollut vakavasti loukkaantunut, mutta hänen käsi-, jalka- ja päävammansa vaativat hoitoa.

Shortista (mts. 72) jälkimmäinen virke voi olla VEE:tä (koska johtolause puuttuu), EE:tä (koska ensimmäisen virkkeen johtolauseen voi ymmärtää koskevan myös sitä) tai kertojan esitystä, jossa tämä toteaa tosiseikan. Ehkä virke olisi Shortista riidatta VEE:tä, jos se olisi etäämpänä ensimmäisestä virkkeestä, jolloin tämän johtolauseen ulottaminen koskemaan sitä olisi ongelmallista, ja/tai jos se ei olisi tyylillisesti niin puhtaasti tosiasian toteava kuin on.

Tutkimuksessaan lehtireportaasista Hultén (1990: 150–5) puhuu Liljesträndin (1983) sanoin »kätkeystä esityksestä», joka Londenin (1989: 100–5) mukaan tarkoittaa juuri VEE:tä. Siinä haastateltu henkilö esiintyy »puheineen ”kätkeyssä” muodossa ilman johtolauseita ja sivulause-esitystä» (Hultén 1990: 153). Seuraa-

On tämä aika kamala – ja kiehtova – peli

vassa esimerkki asiasta (mts. 154):

Pari vuotta myöhemmin silloin Norrtäljen Stora Brogatanilla valokuva-ateljeeta pitänyt valokuvaaja Anna Rylander pani julki ilmoituksen oppilaspaikasta. Elov nappasi kiinni ja sai näin toimia oppipoikana vuoden päivät. Palkkaa hän ei saanut – päinvastoin oppipoikuus maksoi hänelle 300 kruunua.

Haastattelun referointi etenee johtolauseettomana päälause-esityksenä. Pantakoon merkille reportaasikatkelman tyylillinen eloisuus ja »rupattelunomaisuus» normaaliin »kovaan» uutistekstiin verrattuna. Kertoja on kuin eläytynyt Elovin kertomaan tämän näkökulmasta, josta syystä esitys itse asiassa lähenee kaunokirjallisuudelle tyypillistä VEE:tä.

4. Vieraan puheen välitysmuodot: genresidonnainen ilmiö?

Edellä esitetystä käy ilmi, että journalismintutkijoiden näkökulma VEE:een painottuu jossain määrin erilaiseksi kuin kirjallisuudentutkijoiden. Niinpä – kuten totesin – jälkimmäisten VEE:nä pitämää, kaunokirjallisuudelle ominaista esitystapaa löytyy uutisteksteistä enintään satunnaisesti ja tällöinkin lähinnä »pehmeistä» uutisista. Ja taas se muoto – johtolauseeton epäsuora esitys – josta journalismintutkijat puhuvat VEE:nä, ei liene kaunokirjallisuudessa puhtaasti sellaisenaan kovinkaan tavallinen. Muotojen ero voidaan kiteyttää seuraavien Ikolalta (1961: 245) poimittujen esimerkkien avulla; niistä edellinen on asia- ja jälkimmäinen taideproosasta:

(4) Yliopiston kansleri kielsikin käydessään Turussa v. 1820 silloista rehtoria E. G. Melartinia antamasta ylioppilaille matkalupia Ruotsiin, »koska siellä eivät vallitse hyvät periaatteet, ei hovin eikä kansan keskuudessa». *Suomen tuli aina muistaa, että se on saanut Venäjään yhdistettynä suuremman ulkoisen turvallisuuden, kuin siellä oli ollut Ruotsin vallan aikana.*

(5) Taidemaalari kiitti. *Eipä hänellä mitään pientä kupillista vastaan. Ei toki, kiitos vain, kyllä hän tulee.*

Nämä esitykset palvelevat selvästikin eri funktioita. Esimerkin (4) johtolauseetoman mutta ilmeisesti kanslerin sanoman (kursivoidun) puheosan esittämiskuntiona on välittää tietoa siitä, miten hän virkansa edustajana hahmotti Suomen tuolloista asemaa Venäjän yhteydessä. Sen funktiona ei liene luodata kansleria henkilönä sen syvemältä. Esimerkin (5) kursivoidun jakson esittämiskuntio on toinen. Pääasiana ei ole tiedon välittäminen edellisessä mielessä vaan esitys pikeminkin luonnehtii ja luotaa taidemaalaria henkilönä ja on osa sen fiktiivisen maailman rakentamista, jossa hän toimii. Juuri näistä funktioeroista näyttäisi riippu-

VEIKKO PIETILÄ

van, että asiaproosassa puheen välitysmuodoksi on valittu pelkästään johtolauseen poissaolon luonnehtima EE, taideproosassa taas se muoto, josta kirjallisuudentutkijat puhuvat VEE:nä.

Ikola (mts. 244–74) lukee VEE:n⁹ yhdeksi muodoksi laajempaa sekaesitysten joukkoa (ks. myös Penttilä 1963: 652–3 ja Kuiri 1984: 9–11). Sekaesitys sisältää »EE:n ominaisuuksien ohella aineksia myös SE:stä» (Ikola 1961: 257). Toisaalta kaikki »sekaesitys ei suinkaan ole eläytymisesitystä» (Kuiri 1984: 10) eli sellaista, josta kirjallisuudentutkijat puhuvat VEE:nä. On syytä huomata, ettei esimerkin (4) tapainen johtolauseeton EE ole mm. Ikolasta (1961: 247) VEE:tä eikä edes sekaesitystä vaan kuuluu »tavallisena konjunktiottomana EE:nä pidettyyn kategoriaan». Tämä problematisoi journalismintutkijoiden näkemystä VEE:stä. Vähintäänkin käy selväksi, ettei heidän ja kirjallisuudentutkijoiden VEE:ksi kutsumien muotojen välillä ole vain aste-eroa vaan syvempi laadullinen ero.¹⁰

Nämä tarkastelut ja pohdiskelut johtavat ajatukseen, että niin näiden kuin muidenkin vieraan puheen välitysmuotojen käyttö saattaa olla genresidonnainen, kulloisenkin tekstikäytännön luonteesta ja funktioista riippuva ilmiö. Mm. Kuiri (1984) havaitsi tutkimuksessaan, että puhekielessä suurin osa referoinneista oli erilaista sekaesitystä. Puhekielessä ei käytännön syistä ja itse sen luonteen tähden ole helppoa käyttää täsmällisiä referointimuotoja kuten SE:tä tai EE:tä. Kirjoitettussa kielessä tämä taas on mahdollista ja jopa edellytettyäkin. Toisaalta sen piirissä – kuten Ikolan esimerkit implikoivat – esim. faktan ja fiktion toisistaan eroavat funktiot johtavat referointimuotojen erilaiseen käyttötapaan, ehkä jopa erilaisiin referointimuotoihin.¹¹ Sama pätee myös niihin toisistaan geneerisesti eroaviin tekstikäytäntöihin, joihin niin faktan kuin fiktionkin alueet sisäisesti jakautuvat.

Tämän valossa ei näytä niinkään olennaiselta kysyä, käytetäänkö tietyn tekstikäytännön piirissä tiettyä vieraan puheen välitystapaa – esim. käytetäänkö uutisissa VEE:tä, kuten lähtökohtakysymykseni muotoilin. Olennaisemmalta näyttää kysyä, miten vaikkapa uutisgenrelle ominaiset funktiot säätelevät ja muokkaavat siinä hyödynnettyjä vieraan puheen välitysmuotoja. Esitykseni loppujaksossa tarkastelenkin eräitä uutiskäytännölle luonteenomaisia muotoja tästä näkökulmasta.

5. Uutisen vieraan puheen välitysmuodoista tiedonvälitysfunktion valossa

Uutisella lienee niin tekijöilleen kuin lukijoilleen erilaisia funktioita, mutta sitä geneerisenä tekstikäytäntönä varmastikin määräävin funktio on tiedonvälitys. Objektivisesta tiedonvälityksestä puhuminen ei ole pelkkää juhlapuhetta. Vaikka voi-

On tämä aika kamala – ja kiehtova – peli

daan perustellustikin väittää, että uutisessa on loppujen lopuksi kyse vähemmän tiedonvälityksestä kuin yhteisyyden luomisesta, rituaalista, arkijärkisen konsensuksen ylläpidosta, sosiaalisista suhteista ja sosiaalisesta organisoitumisesta, nämä seikat eivät määrää sitä nimenomaan tekstimuotona yhtä lailla kuin juuri tiedonvälitysfunktio.

Ajateltaessa tietoa tietona sinänsä on periaatteessa yhdentekevää, keneltä asiaa tuntevalta se on peräisin. Tältä kannalta ei lähteen mainitseminen uutisissa olisi oikeastaan tarpeen. Niinpä virkkeet (2) ja (3) olisi hyvinkin voitu esittää näin:

(6) Huipputehoksi arvioidaan kovimmilla pakkasilla 11 500 megavattia.

(7) Suomen voimavarat riittävät, vaikka idäntuonti keskeytyisi tai loppuisi kertarysäyksellä.

Näistä puuttuu puheen jonkun puhumaksi tunnistava johtolause, joten ne edustaisivat Glasgow'n Media Groupin, Hulténin ja Shortin journalistisena VEE:nä¹² pitämää esitystä. Hulténin (1990: 153) toteamus, että se hallitsi »hyvin voimakkaasti» vieraan puheen esitystä reportaaseissa, pätee myös sanomalehden uutisaineistoon. *Aamulehden* 11. 12. 1991 ilmestyneen numeron koti- ja ulkomaan uutisista sekä talousuutisista löytyi vain neljä uutista (5 %), joissa sitä ei käytetty.

Ekskursio uutistekstiin. Tarkastellaan asiaa seuraavan sivun uutisen valossa (josta myös esimerkkivirkkeet 1 – 3 on noukittu).

Kuten alussa sanoin, otsikko välittää tiedon tuomatta julki, keneltä se on peräisin. Myös alarivi tekee näin. Kysytäänpä nyt, ovatko ne vieraan puheen esitystä. Sekä kieltävä että myöntävä vastaus ovat perusteltavissa. Heti alussa esitettyinä otsikko ja alarivi luovat vaikutelmaa kuin asialla tässä olisi nimenomaan toimittajan mobilisoima uutiskertoja, joka esittää tiedot itse tietämänään omassa KE:ssään. Toisaalta esim. otsikko kytetään heti ingressin alussa sähköntuottajien diskurssiin, joten tältä kannalta sen voisi ajatella olevan tuon diskurssin johtolauseetonta EE:tä.¹³ Ja – sikäli kuin ingressin ensimmäisen virkkeen johtolauseen *Sähköntuottajat odottavat* voi ulottaa koskemaan ingressin muita, muodollisesti johtolauseetonta EE:tä olevia virkeitä – myös alariviin pätisi tältä kannalta sama; sehän ankkuroituu ingressin toiseen virkkeeseen. Niin tai näin, otsikossa ja alarivissä valittua esitysmuotoa on selvästikin määrännyt tiedonvälitysfunktio.

Vaikka ingressin toinen ja kolmas virke ovat muodollisesti johtolauseettomia, ne eivät ole irrallaan ensimmäisen virkkeen virittämästä sähköntuottajien diskurssitaustasta. Mutta mitä pitäisi sanoa väliotsikolla *Talvi 1987 oli hyytävä* alkavasta kahden kappaleen jaksosta ja väliotsikolla *Sähkö Pietarista, rahat Moskovaan* alkavasta uutisen loppujaksosta? Kumpaakaan niistä ei kytkeä edes siten lähteen diskurssiin kuin ingressissä tapahtui. Olisiko tässä esillä otsikkoa ja alariviä tarkasteltaessa havaittu pulma? Ehkäpä. Toisaalta koska jo ensin mainittua jaksoa ennen on tuotu esiin lähdetahoja – *Sähköntuottajat* ja *Viheriävaara* – joiden kertomaa sen voi ajatella esittävän, on ilmeistä, että kummatkin jaksot edustavat vieraan puheen johtolauseetonta EE:tä. Esitystavan valintaa on näissäkin jaksoissa määrännyt tiedonvälitysfunktio.

Esimerkkiuutisessa identifioidaan selvemmin tai epäselvemmin lähdetahoja, joiden kertomasta sen voi ajatella koostuvan. Toisaalta löytyy myös uutisia, joissa kerrottua ei ankkuroida selvästi mihinkään lähteeseen. Esimerkiksi käy edellisen uutisen yhteyteen taitettu uutinen *Muototekno Nesteeseen*, josta ei käy ilmi, kenen kertomasta se on koostettu. Tällaisia näyttäisivät olevan etenkin rutiinimaiset onnettomuus-, rikos- ja oikeusjuttu-uutiset sekä hallinnon ja yritysten toimista kertovat pikku-uutiset.

Sähkönkulutus nousee uuteen ennätykseen

Laman nakerrus ei tunnu kulutushuipussa

A
Helsinki

Sähköntuottajat odottavat, että kulutus nousee tänä talvena huipputeholtaan uuteen ennätykseen. Taloudellinen lama ei vaikuta lyhyen hetken kulutushuippuun, sillä teollisuuden kuormitus on kokonaisuutena joka tapauksessa kasvanut. Lisäksi palvelualuejen, kotien ja sähkölämmityksen kulutus on jatkanut tasaista kasvuaan.

Sähköntuottajien yhteistyövaltuuskunnan pääsihteeri **Harry Viheriävaara** vakuuttaa, että sähkön tuotantokäyttö lisätynä tuonnilla riittää mainiosti turvaamaan tilanteen myös kulutushuipun aikana.

— Huipputehoksi arvioidaan kovimmilla pakkasilla 11 500 megawattia, Viheriävaara selvittää.

— Tuotantokäyttö ja tuontisopimukset ovat yhteensä 14 000 megawattia. Pakkanen kyllä tuntuu. Alle kymmenen asteen pakkasen jälkeen yksi aste vaatii sata megawattia lisää.

Talvi 1987 oli hyttävä

Huipputeho on arvioitu 25 pakkasasteen mukaan. Edellinen ennätys 10 700 megawattia toteutui 22 asteen mukaan. Viime talvena huippukauden keskilämpötila oli 15 astetta pakkasta. Viisi vuotta sitten, jolloin useimmat jakeluyhtiöt saavuttivat suurimmat huipputehonsa, pakkasta oli peräti 34 astetta. Tammi- ja helmi-

kuu 1987 olivat poikkeuksellisen kylmät.

Voimalaitosten tuotantokäyttö kasvaa tänä vuonna vain sata megawattia. Rakenteilla on runsaanpuoleisesti uutta tuotantokäyttöä. Ensi vuonna ja seuraavana valmistuu noin tuhannen megawatin verran uusia voimalaitoksia, suurin Poriin. Imatran Voima ja Teollisuuden Voima rakentavat sinne 560 megawatin hiilivoimalaitoksen. Viiden vuoden kuluttua on määrä saada käyttöön Helsingin kaupungin Vuosaaren 450 megawatin maakaasulaitos.

Sähköntuotannosta 16 prosenttia katetaan venäläisellä maakaasulla ja sähköllä. Sähköntuottajien yhteistyövaltuuskunnan varapuheenjohtaja, johtaja **Kalervo Nurmimäki** IVO:sta sanoo, että Suomen voimavarat riittävät vaikka itätuonti keskeytyisi tai lopuisi kertarysäyksellä.

— Tuonti Ruotsista alkaa tällaisessa tapauksessa automaattisesti heti. Emme päästä valoja vilkkumaan missään tapauksessa, Nurmimäki lupaa.

Sähkö Pietarista, rahat Moskovaan

Tuontisähkö idästä tuotetaan Pietarin alueen ydinvoimalaitoksissa. Alueella on selvä liikatuotanto, ja kun Venäjä samaan aikaan kamppailee ankarassa valuuttapulassa, kaupankäyntiin ei odoteta takkuja. IVO:n kauppakumppanina ja sähköntoimittajana on edelleen Lenenergo Pieta-

rista, joskin rahat menevät Moskovaan.

Sähkökauppa idästä on sujunut tähän asti täysin häiriöttä. Maakaasun saannissa saattaa ilmetä hankaluuksia ainakin, jos talvesta tulee kovin kylmä. Siinä tapauksessa Pietari nielee ison osan Suomen tulevan putken sisältöä.

Sähkön kokonaiskulutus käyttövuonna 1991-92 toukuusta huhtikuuhun kasvaa puoli prosenttia ja nousee 64 miljardiin kilowattituntiin. Teollisuuden vuosikulutus supistuu kolme prosenttia, mutta palvelualuejen, kotien ja sähkölämmityksen kulutus lisääntyy tuon kolme prosenttia. Teollisuuden osuus koko kulutuksesta on tänä vuonna vajonnut ensi kertaa vuosikymmeniin alle puoleen.

JORMA SALMINEN

Muototekno Nesteeseen

Prosessiteollisuuden lujite- muoviputkia valmistava Muototekno on siirtymässä kokonaan Nestein omistukseen. Tähän asti Neste on omistanut yhtiöstä 49,9 prosenttia ja KWH-yhtymä 50,1 prosenttia.

Neste ja KWH-yhtymään kuuluva KWH Pipe ovat jo periaatteessa sopineet, että Neste ostaa KWH-yhtymän omistuksessa olleet Muototeknon osakkeet. KWH Pipe puolestaan aikoo hankkia Muototeknolta kaukolämpöputkiin liittyviä yksiköitä Vaasasta.

On tämä aika kamala – ja kiehtova – peli

Muototekno Nesteeseen -uutinen vastaa edellä esittämäni kantaa, että tietoa tietona sinänsä ajateltaessa on tärkeää sen paikkansapitävyys, ei niinkään, kenen suusta se on. Tältä kannalta joutuukin kysymään, miksi kuitenkin aika monissa uutisissa tiedot tai osa niistä esitetään lähteen tai lähteiden diskurssiin kirjattuina siihen tapaan kuin sähköuutisessa. Tähän täytyy olla erityiset syynsä.

Asiaa pohdittaessa on katsottu mm., että kirjaamalla esitetyn jonkun tahon nimiin toimittaja saa kierrettyä vastuun esitetyn oikeellisuudesta (Tuchman 1972 ja 1978: 83–97; ks. myös Hytönen 1992). Edelleen lähteiden diskurssilla voidaan autentisoida ja auktorisoida KE:nä tai johtolauseettomana EE:nä esitettyjä jaksoja (Pietilä 1993). Niinpä sähköuutisessa KE:tä tai johtolauseetonta EE:tä oleva otsikko autentisoidaan ankkuroimalla se ingressin alussa sähköntuottajien diskurssiin. Näin vältetään vaikutelma, että otsikko olisi toimittajan oma väite. Lähteiden diskurssin esitys SE:nä tai EE:nä on myös omiaan elävöittämään sinänsä harmaata uutistekstiä ja personoimaan siinä esitettyä »ihmisläheisemmäksi» (ks. Salmelin 1967: 60–8). Monasti lähteen mainitseminen voi olla yksinkertaisesti »hyväksitavaksi» kiteytynyt käytäntö.¹⁴

Palataan takaisin sähköuutiseen. Sen otsikon voi kuvitella vaikkapa seuraavan SE:n puheosaksi: »*Sähkönkulutus nousee uuteen ennätykseen*», *sähköntuottajat sanovat*. Voisikin sanoa, että tästä kuvitellusta puheaktista on otsikossa riisuttu kaikki puheeseen viittaava pois, jolloin jäljelle on jäänyt pelkästään puhuttu tilanne tai tapahtuma. Tämä on esimerkki tapauksista, joissa siirrytään niin sanoakseni »sanoista tekoihin» (Pietilä 1991b) – tai tilanteisiin, tapahtumiin tms. Tämä ilmiö ei uutisissa vierasta puhetta esittäessä ole ensinkään harvinainen, päinvastoin. Siirtyminen voi tapahtua johtolauseettoman EE:n käytön ohella myös eräin muin esitystavoin, jotka nekin edustavat nähdäkseni ennen muuta tiedonvälitysfunktion sopeutuneita muotoja.

Ekskursio uutistekstiin. Tarkastellaan »*Muototekno Nesteeseen*» -uutisen ensimmäistä virkettä. Sen voisi kuvitella juontuvan vaikkapa seuraavasta EE:tä olevasta puheesta: *Prosessiteollisuuden lujitemuoviputkia valmistava Muototekno / kertoo, että se / on siirtymässä kokonaan Nesteen omistukseen*. Muunnos olisi tapahtunut yksinkertaisesti pyyhkimällä kuvitellun puheen puheeksi tunnustava osa *kertoo, että se* yli, jolloin jäljelle jää pelkästään puhuttu tapahtuma. Sähköuutisen otsikosta tämä eroaa sikäli, että tähän on jäänyt jälkiä oletetusta puhujatahosta, Muototeknosta.¹⁵ Viimeistä virkettä lukuunottamatta kaikki muut uutisen virkkeet voi ymmärtää vastaaviksi muunnoksiksi, joissa puheeseen viittaava aines on riisuttu pois ja jätetty jäljelle vain puhutut tapahtumat ja muut asiat.

Uutisen viimeisen virkkeen voisi kuvitella juontuvan vaikkapa seuraavasta EE:tä olevasta puheesta: *KWH Pipe / sanoo, että se / puolestaan aikoo hankkia Muototeknolta kaukolämpöputkiin liittyviä yksiköitä Vaasasta*. Jälleenkin kuvitellun puheeksi tunnustava osa *sanoo, että se* olisi pyyhkiytynyt yli, jolloin jäljelle on jäänyt puhuttu asia, aikomus. Toisaalta aikomus ei edellisten tapausten tapaan ole niinkään puheesta erillinen tapahtuma tai muu vaan pikemminkin jotain, joka edellyttää ilmetäkseen puhetta. Siten kun kirjoitetaan, että *X aikoo*, olemme taipuvaisia oletamaan, että juuri X on puhumalla ilmaissut aikeensa. Siten uutisen viimeisessä virkkeessä on selvempiä jälkiä kuin muissa virkkeissä siitä, että se on tietyn puhujatahon (KWH Pipen) puhetta.

Toinen esimerkki asiasta on sähköuutisen ingressin 1. virke, jonka voisi kuvitella juontuvan vaikkapa seuraavasta EE:tä olevasta puheesta: *Sähköntuottajat / sanovat, että he / odottavat – –*. Jonkin

VEIKKO PIETILÄ

tapahtumisen odottaminen on aikomisen tavoin jotakin, joka edellyttää ilmetäkseen odottajan puhetta. Siten kyseisessä virkkeessä on jälki siitä, että se on sähköntuottajien puhetta. Vielä selvempänä puheluonne säilyy mm. sähköuutisen 2. kappaleen 1. virkkeessä, jonka olisi hiukan hassua kuvitella juontuvan vaikkapa seuraavasta EE:tä olevasta puheesta: *Sähköntuottajien yhteistyövaltuuskunnan pääsihteeri Harry Viheriävaara / sanoo, että hän / vakuuttaa, että sähkön tuotantokyky – –*. Edellisistä tapauksista poiketen vakuuttaminen ei ole vain jotain, joka vaatii ilmetäkseen puhetta, vaan jotain, joka tehdään puheella. Siten verbi *vakuuttaa* säilyttää puheen puheluonteen ilmeisenä, vaikka toisaalta painottaakin tekoa, joka puheella tehdään.

Mitä nämä ajatusleikit nyt haluavat sanoa? Ennen muuta sitä, että uutisissa jonkin lähteen puheena alunperin vastaanotettua esitystä saatetaan muuntaa eriasteisen drastisesti – drastisimmillaan tavalla, joka hävittää viimeisenkin tunnun siitä, että uutiseen painettu on ollut jonkun lähdetahon puhetta. Tällaisen muuntamisen yleisyys viittaa jälleen osaltaan siihen, kuinka keskeisesti geneerinen tiedonvälitysfunktio säätelee niissä kulloinkin sovellettavia vieraan puheen välitysmuotoja – taikka siihen, etteivät lähteiden diskurssit ole uutisissa yleensä olennaisia niinkään diskursseina sinänsä kuin niihin sisältyvinä tietoina.

Tarkastelen lopuksi vieraan puheen välittämiseen kytkeytyvää näkökulmaproblematiikkaa. Koska – kuten havaittiin – pääosa uutisiin poimitusta lähteiden puheesta on referointitavan suhteen neutraalia, ei kysymyksen tarkasteluun ole perusteltua lähteä siitä grammatikoille ja kirjallisuudentutkijoille tavanomaisesta kannasta, että SE edustaa näkökulmansa puolesta henkilön ja EE kertojan puhetta (ks. Penttilä 1963; 650, Coulmas 1986, 2–3; Tammi 1986: 26–9 ja Londen 1989: 98–9). Referoinnin suhteen neutraalit tapaukset eivät nähdäkseni anna perusteita näkökulmien tällaiselle erottamiselle. Ja ainakin sisällölliseltä kannalta niin SE:nä kuin EE:nä esitettyjen puheosien näkökulma määräytyy uutisissa periaatteessa lähteen puhuttuun asiaan omaksuman näkökulman pohjalta.¹⁶

Näkökulmakysymyksen kannalta pulmallisempia ovat tapaukset, joissa lähteiltä vastaanotettua puhetta on muunnettu edellisten ajatusleikkien tapaan. Sellaisissa muunnoksissa kuin vaikkapa *Viheriävaara vakuuttaa, että / sähkön tuotantokyky – –*, *Sähköntuottajat odottavat, että / kulutus nousee – –* tai *KWH Pipe aikoo puolestaan / hankkia Muototeknolta – –* näyttää siltä, että vinoviivan jälkeinen osa edustaa puhujaksi oletettavissa olevan tahon näkökulmaa. Vinoviivoja edeltävät osat ovat ongelmallisempia varsinkin verbeiltään. Sikäli kuin verbit ovat tulkintoja, ne edustaisivat toimittajan mobilisoiman uutiskertojan näkökulmaa – siten esim. Viheriävaaran kanta sähkön tuotantokykyyn olisi »vakuutus» kertojan näkökulmasta. Toisaalta sikäli kuin verbi *vakuuttaa* vastaa Viheriävaaran puheen tarkoitusta, se edustaisi myös hänen näkökulmaansa.

Tällaisia vaihduntakuvionomaisia tapauksia edustavat vielä drastisemmin virkkeen *Prosessiteollisuuden lujitemuoviputkia valmistava Muototekno on siirtymässä – –* kaltaiset tapaukset sekä mm. sähköuutisen loppujakson kaltaiset tapaukset, jotka kyllä vaikuttavat vieraan puheen johtolauseettomalta EE:ltä mutta joita ei ole kytketty mahdolliseen lähdeperustaansa sen tiiviimmin. Esim. mainitun virkkeen osalta on lopultakin mahdotonta sanoa, edustaako se jonkun puhujatahon – ja jos, niin kenen – näkökulmaa vai kertojan KE:ssä esiintuomaa omaa näkökul-

On tämä aika kamala – ja kiehtova – peli

maa. Tällaisissa tapauksissa näkökulmakysymyksestä kiinnostunut lukija joutuu todella häilyvään tilaan, vaikei niissä olekaan kyse kertojan ja henkilön näkökulmat yhteensulauttavasta esityksestä, jollaisena monetkin pitävät kaunokirjallista VEE:tä. Häilyvyys ei johtu näkökulmien yhteensulautumisesta vaan mahdotto-
muudesta valita niiden välillä.¹⁷

Vaikka näkökulmat kaunokirjallisen VEE:n mielessä yhteensulauttavaa esitystä tavataan uutistekstissä vain satunnaisesti, siinä voi olla toisin perustein kaksois- tai jopa moninäkökulmaiseksi kirjautuvaa esitystä. Tarkastellaan vaikkapa sähköuutisen toista virkettä:

(8) Taloudellinen lama ei vaikuta lyhyen hetken kulutushuippuun, sillä teollisuuden kuormitus on kokonaisuutena joka tapauksessa kasvanut.

Kertoja on ottanut vastaan (nähtävästi) sähköntuottajien puheeseen sisältyneen tiedon ja välittää sen lukijoille. Kysymys on, voivatko vastaanotto ja välitys tapahtua automaattisesti, ilman mitään näkökulmaa. Jos voivat, esitys olisi autenttista ja sisältäisi suoraan vain sähköntuottajien (?) näkökulman. Todennäköisempää kuitenkin on, että sähköntuottajien (?) puhe on vastaanotossa ja välityksessä suodat-
tunut kertojan tulkitsevan näkökulman kautta, jolloin esitykseen sisältyisi suora kaksoisnäkökulma, jota tekstipinta tosin ei mitenkään ilmaise.¹⁸ Tämä mahdollinen kaksoisnäkökulma on tosin erityyppinen kuin kaunokirjallisen VEE:n yhteydessä tavallisesti puhuttu.

Paitsi että kertojan näkökulma voi suoraan suodattaa vierasta puhetta, se voi taittaa ja sävyttää sitä myös epäsuorasti. Vološinov (1990: 138–47) korostaa kertojan aktiivisuutta vieraan puheen vastaanotossa ja välityksessä. Tämä tulee näkyviin mm. siinä, että »vieras lausuma kehystetään reaalisesti kommentoivalla kontekstilla» (mts. 141). Johtolauseettomassa EE:ssä konteksti tietenkin löytyy – jos on löytyäkseen – sen ympäristöstä. Esimerkissä (8) sitä olisi lähinnä uutisen ensimmäisen virkkeen verbi *uskovat*, joka tekee – jos johtolause voidaan ulottaa koskemaan esimerkivirkettä – siinä olevasta tiedosta uskomuksen. Välittömästi puheosaan liittyvää kommentoivaa kontekstia löytyy monasti SE:stä, EE:stä ja tälle lähisukuisista muodoista.¹⁹ Näissä tapauksissa puheosaan sisältyisi mahdollisen suoran kaksoisnäkökulman ohella epäsuora kaksoisnäkökulma.

Epäsuora kaksoisnäkökulma voi rakentua myös piiloisemmin. Kysytäänpä, miten sähköuutisen puheosat ja niiden sisältämät tiedot on tuotettu. Uutisesta ei –
tyypillistä kyllä – käy selville, mikä siihen on antanut aiheen, eikä selvästi sekään, mihin kaikkiin lähteisiin se perustuu. Ehkä Sähköntuottajien yhteistyövaltuuskunta on julkistanut sähköntuotantoa koskevan katsauksen tms., jonka kertomaa toimittaja on täydentänyt Viheriävaaraa ja Nurmimäkeä haastatteleamalla. Tai sitten jokin muu seikka on antanut toimittajalle aiheen haastatella heitä, jolloin uutinen koos-

VEIKKO PIETILÄ

tuisi heidän kertomastaan.

Niin tai näin, tärkeintä on, että toimittaja tai hänen mobilisoimansa uutiskertoja on osallistunut aktiivisesti ainakin Viheriävaaran ja Nurmimäen puheet tuottaneeseen prosessiin. Tässä hän on väistämättä suunnistanut asiaa koskevan ammatillisen näkökulmansa pohjalta. Esittämillään kysymyksillä hän on asettanut henkilöille sen näkökulmakehyksen, jossa heidän vastauksensa liikkuvat. Niiden näkökulmat reagoivat pakostakin kysymysten näkökulmiin ja taittavat ja sävytyvät tätä kautta. Tekstipinnalla tästä juontuva kaksoisnäkökulmaisuus kuitenkin jälleen peittyi, koska kysymykset on jätetty pois. Pinnalta näyttääkin kuin Viheriävaara ja Nurmimäki olisivat astuneet omasta tahdostaan ja muusta riippumatta lausumaan autenttisesti julki sen, mitä lausuvat.²⁰

Puheosien irrottaminen alkuperäisestä kysymys–vastaus-yhteydestään – tai muista yhteyksistään – ja siirtäminen uutiskokonaisuuden osiksi vaatii senkin omaa ammatillista näkökulmaansa, »kärkeä», jonka jäsentäminen ne sovittuvat johdonmukaiseksi esitykseksi. »Kärjen» jäsentämään uutiskokonaisuuteen sovitettuna puheosat eivät ole täsmälleen samoja kuin alkuperäisyhteyksissään: ne taittavat ja sävytyvät kokonaisuuden ja siinä saamansa aseman kautta. Jälleenkin siis yksi seikka, joka tuottaa uutisissa olevaan vieraaseen puheeseen epäsuoraa kaksoisnäkökulmaa, olivatpa ne sitten SE:tä, EE:tä tai mitä muuta esitysmuotoa tahansa.²¹

Johtopäätös edellisestä onkin, että vaikka kaunokirjallinen henkilön ja kertojan näkökulmat yhteensulauttava VEE on uutistekstissä harvinainen erikoisuus, uutinen on toisessa mielessä kaikilta vierasta puhetta esittäviltä osiltaan suoraan tai epäsuoraan kaksois- ja jopa moninäkökulmaista esitystä. Tätä se on siksi, että siinä kertoja välittää eri lähdetahojen omista näkökulmistaan reaalisesti kertomaa. Vaikka kertoja näkökulmineen jääkin tahojen kertomaan nähden »ulkopuoliseksi», tuo kertoma ei toisaalta pääse uutispalstoille muuten kuin juuri kertojan välittämänä ja siten tämän uutiskäytännöllisen näkökulman eri tavoin suodattamana, taittamana ja sävyttämänä.

6. Lopuksi

Lähdin liikkeelle kysymyksestä, käytetäänkö uutisissa vierasta puhetta välitettävässä VEE:tä, vapaata epäsuoraa esitystä. Kuten kävi ilmi, vastaus tähän riippuu siitä, miten VEE määritellään. Jos sillä tarkoitetaan vain kaunokirjallisuudelle ominaista VEE:tä, sitä tapaisi uutistekstistä enintään satunnaisesti. Sama pätee ulottaessa VEE koskemaan kaikkia sekaesitysmuotoja. Mutta jos – kuten jotkut katsovat – VEE:n ratkaiseva kriteeri on esityksen johtolauseettomuus, niin tällöin

On tämä aika kamala – ja kiehtova – peli

VEE olisi uutistekstille hyvin tyypillinen, ehkä jopa tyypillisin tapa välittää vierasta puhetta.

Tätä lähtökysymystä huomattavasti kiintoisammaksi osoittautui esityksen kuussa kysymys siitä, miten uutisessa hyödynnetyt vieraan puheen välitysmuodot palvelevat uutista genrenä määrittäviä funktioita. Mm. kävi ilmeiseksi, että uutistekstille tyypillinen johtolauseeton EE on ennen muuta uutista hallitsevaan tiedonvälitysfunktioon sopeutunut vieraan puheen välityskeino, jos kohta sillä – tiedonvälityksen varjossa – voidaan toteuttaa muitakin funktioita. Niin ikään kävi ilmeiseksi, että lähteiden puheen puheluonnetta eriasteisesti häivyttävät ja puhetta tai puhuttua tekoina, tapahtumina tms. korostavat välitysmuodot ovat nekin ennen muuta tiedonvälitysfunktiota palvelevia keinoja.

Hallitsevan tiedonvälitysfunktion ohella myös muunlaiset funktiot – kuten vastuun kierron funktio, uskottavuus- tai autenttisuusvaikutelman tuottamisfunktio, elävöittämisfunktio jne. – palveluttavat nekin itseään mm. niihin sopeutuneilla vieraan puheen välitysmuodoilla. Sen tarkempi selvittäminen, mitä funktioita minäkään välitysmuodon käyttö missäkin kohdassa tai yhteydessä palvelee, olisikin oman tutkimuksensa tärkeä aihe.

Kiitän lehtoreita Kaija Kuiri ja Sirkka-Liisa Nylander-Tuominen sekä professoreita Antti J. Pitkänen ja Pauli Saukkonen heidän tekstini alustavaan versioon esittämistään, itselleni hyvin hyödyllisiksi osoittautuneista kommentteista.

VIITTEET

¹ Lähden tästä kysymyksestä siksi, että se on ollut jatkuvasti kiusana kehitellessäni kertomusteorian (narratologian) pohjalta uutistutkimukseen käypiä ajatusvälineitä (Pietilä 1991a, 1991b ja 1992). Siksi asiassa on tarpeen päästä selvemmillä vesille. – Englannin kielessä esitystavasta puhutaan useimmiten nimillä *free indirect discourse* (FID) ja *free indirect speech* (FIS). Tätä vastaavasti siitä voi suomessa käyttää lyhennettä VEE. Tammen (1986: 29) ehdottama, termistä *kertojan ja henkilön diskurssi* juontuva lyhenne KHD ei tunnu tässä tarkoituksenmukaiselta.

² On käyty aika laillakin kiistaa siitä, onko VEE tosiasiaassa kertojan ja henkilön näkökulmat yhteensulauttavaa »kaksiäänistä» esitystä vai ei. »On» vastaavat mm. Pascal (1977), McHale (1978) ja Tammi (1985: 62–3), »ei ole» taas mm. Banfield (1982) ja Brooke-Rose (1991: 63–80).

³ Tutkitut uutiset edustavat pääasiassa »kovaa» uutismuotoa. – SE:n ja EE:n tunnistaminen lehti-uutistekstistä ei aina ole yksinkertaista. Luin SE:ksi kaikki siksi jollain kriteerillä tulkittavissa olevat tapaukset. EE:n kohdalla tein sen rajoituksen, että jätin lukematta siihen muotoiluja »X:n mukaan», »X:n mielestä» yms. hyödyntävät tapaukset sekä tapaukset, joissa puhe on johtolauseen verbillä tai muulla keinoin muutettu teoksi – näitä ovat »X lupasi, että...», »X syytti Y:tä siitä, että...», »X päätti sitä tai tätä» jne. Ei vallitse yksimielisyyttä, edustavatko nämä tapaukset tai jotkut niistä EE:tä vai sen kanssa kilpailevia, sille lähisukuisia muotoja (problematiikasta ks. Ikola 1961, Kaufmann 1976, Kurkkio 1978, Kuiri 1984: 1–12, 23–9 ja Koski 1985).

VEIKKO PIETILÄ

⁴ Tämä ei ole sikäli ihme, että VEE:tä on perinteisesti tarkasteltu juuri taideproosan antamien virikkeiden pohjalta (VEE:tä koskevan ajattelun kehityksestä ks. Vološinov 1990: 166–86, Ikola 1961: 237–44, Pascal 1977: 8–32 ja Londen 1988: 103–5).

⁵ Tammi (1986: 43) esittää kontekstuaalisesta päättelystä seuraavan, Marja-Liisa Vartion eräästä romaanista poimimansa esimerkin:

(a) Hänen kasvoilleen kohosi mieltävä ilme, ja hän meni ikkunaan, katsoi ulos.

(b) Piha oli tyhjä.

Tammesta virke (b) vastaa muodoltaan »puhdasta kerrontaa» (mt.). Hän jatkaa, että »olemme oppineet ymmärtämään tällaiset kohdat myös niiden k o n t e k s t i s s a olevien vihjeiden perusteella» (mts. 44). Kontekstuaalisena vihjeenä toimii se, että virkkeen (a) mukaan henkilö »katsoi ulos», jolloin virke (b) ymmärtyy raportiksi henkilön omasta näkökulmasta tekemästä havainnosta. Näin (b) olisi VEE:tä.

⁶ VEE:n esitetynlainen käyttö luo esimerkkiuutisiin tietynlaista fiktiivisyyden tuntua. Banfield (1982: 240) onkin todennut, että jos asiategistikä löytyy VEE:tä, sillä on siihen »fiktiivistä» vaikutus.

⁷ Kirjallisuudentutkijoista olen havainnut vain McHalen (1978: 282) ottavan kantaa VEE:n esiintymiseen journalismissa. Kahteen grammaattikkoon – Onionsiin ja Curmeen – nojautuen hän sanoo VEE:n olevan »lehtikirjoittelussa yleistä». Hän on kuitenkin käyttänyt lähteitään sikäli huolimattomasti, ettei Onions (1965 (1904): 83) puhu hänen viittaamassaan kohdassa VEE:stä halaistua sanaa vaan erottaa perinteiseen tapaan SE:n ja EE:n ja sanoo sitten: »Englannin kielessä raportoinnin epäsuora muoto on meille hyvinkin tuttu parlamenttipuheiden ja vastaavien sanomalehtiraporteista.» Curme (1931: 417, 419) taas erottaa McHalen viittaamassa kohdassa johtolauseellisen EE:n ohella sen riippumattoman (independent) muodon ja kirjoittaa siihen viitaten: »Tätä epäsuoran esityksen muotoa käyttävät laajalti myös sanomalehtitoimittajat, jotka tällä tavoin raportoivat epäsuorasti heille kerrotuista asioista.» (Mts. 420)

⁸ Tämän kannan mukaan alussa esitetty esimerkkivirke (3) olisi EE:n asemesta VEE:tä, koska siinä sana *kertarysäyksellä* houkuttelee lukemaan sen Nurmimäen puhetta tyyllismimeettisesti jäljitteleväksi. Kanta on kuitenkin ongelmallinen, sillä johtolauseen a l i s - t a m a esitys ei oikeastaan voi ansaita nimitystä v a p a a epäsuora esitys (ks. Pascal 1977: 9–10, 31). Esim. McHalen (1978: 259) vieraan puheen välitystapojen jaottelussa tällaiset virkkeet edustavat VEE:n asemesta »jonkinasteisesti mimeettistä epäsuoraa esitystä».

⁹ Grammatikot tapaavat puhua kirjallisuuden nykytutkijoiden VEE:ksi kutsumasta muodosta *eläytymisesityksenä*. Mm. Tammesta (1986: 26) eläytymisesitys on harhaanjohtava käsite, koska se on johtanut pohtimaan, »missä määrin tietty kirjailija on ehkä i t s e ”eläytynyt” luomiensa fiktiivisten henkilöiden asemaan». Se ei tuo myöskään riittävästi esiin VEE:n keskeisyyttä keinona, jolla kertoja voi henkilöön empaattisesti »eläytymättä» ironisoida tätä (ks. Pascal 1977: 22–32 ja McHale 1978: 275–6). Toisaalta siihen kirjallisuudentutkijoiden implikaatioon, että kirjallisuudelle ominainen VEE edustaisi VEE:tä ylipäätään, sisältyy omia rajoituksiaan ja rasituksiaan.

¹⁰ Tähänkin kantaan sisältyy omia ongelmiaan. Ikola (1961: 245) sanoo esimerkeistään muun muassa, että ne kummatkin »kuuluvat ”style indirect libreen” Ballyn mielessä». Johtolauseettoman EE:n lukeminen VEE:een tai rajaaminen sen ulkopuolelle riippuu viime kädessä siitä, kuinka laajaksi tai suppeaksi muodoksi VEE:n määrittelee. Mm. Leech ja Short (1981) ovat tässä Ikolaa avokätisempiä.

¹¹ Mm. kaunokirjallinen VEE on selvästi omaa erillistä luonnettaan saanut, fiktiivisten tekstien funktioihin sopeutunut tyylikeino, kuten Kuiri esitykseni alustavaan versioon kirjoittamassaan kommentissa huomauttaa.

On tämä aika kamala – ja kiehtova – peli

¹² Itse en puhu tästä muodosta enää (edes journalistisena) VEE:nä vaan – Ikolan edellisiä jalanjälkiä seuraten – johtolauseettomana EE:nä.

¹³ Tällaisiin vaihduntakuvionomaisiin, yhdeltä kannalta jäniksenä, toiselta kannalta ankkana näyttäytyviin »epämääräisyyskohtiin» törmää uutista tutkiessaan tuon tuostakin.

¹⁴ Siten uutista genrenä ja vieraan puheen välitysmuotoja siihen kuuluvina keinoina ei määrrä yksin tiedonvälitysfunktio vaan muunkinlaiset funktiot kuten uskottavuus- tai todellisuusvaikutelman tuottamisfunktio, elävöittämisfunktio jne. Tiedonvälitys toki on – Jakobsonin (1981: 22) sanoin – uutisen »hallitseva funktio» (ks. myös Ridell 1993). Sen tarkempi selvittäminen, mitä funktiota minkäkin esitysmuodon käyttö missäkin kohdassa tai yhteydessä palvelee, olisi oman tutkimuksensa aihe.

¹⁵ Selvää tietysti on, ettei virkkeeseen sisältyvän tiedon tarvitse tosiasiaissa olla peräisin nimenomaan Muototeknon suusta; sehän voi olla peräisin vaikkapa Nesteen, KWH-yhtymän tai molempien yhteisestä tiedotteesta taikka joltakulta muulta asiasta tietävältä.

¹⁶ Tämän säättää jo se modernille uutisjournalismille keskeinen normi, että uutiskertojan pitää välittää lähteen sanoma sitä sisällöllisesti muuttamatta. Eri asia toki on, missä määrin tätä normia on noudatettu ja nykyään noudatetaan.

¹⁷ Edellisessä viitteessä mainittu normi säättää myös, että uutiskertojan tulee pysyttää näkökulmansa lähteen puhumaan asiaan nähden »ulkopuolisena», jolloin näkökulmat yhteensulauttava VEE olisi uutisessa norminrikkomus. Tosin – kuten aiemmin havaittiin – tätä normia saatetaan satunnaisesti rikkoa varsinkin »pehmeissä» uutisissa. Huomattakoon myös, että etenkin johtolauseettoman EE:n käyttö mahdollistaa kertojan voimakkaamman peliinpuuttumisen kuin EE tai varsinkin SE, joissa – ainakin konvention mukaan – on pitäydyttävä lähteen esityksen sisältöön. Siten johtolauseettomalle EE:lle ominaista näkökulman häilyvyyttä voidaan käyttää tarkoitushakuisesti hyväksi.

¹⁸ Vaikka vieraan puheen esitys olisi EE:tä tai jopa SE:tä, lähteen näkökulma voi aina olla uutistyössä kehittyneen, kertojan ammatillisen näkökulman tulkiten suodattama, jolloin esitykseen sisältyisi suora kaksoisnäkökulma. Autenttisuutta uskottelevat lainausmerkit eivät tätä mahdollisuutta uutisissa poista, kuten toisessa yhteydessä esittämäni esimerkki osoittaa (Pietilä 1991b, 16, viite 5). Toisinaan suodatustoiminnasta sukeutuu mielipiteenvaihtoa lähteen ja toimituksen kesken.

¹⁹ Asiaa valaisevat vaikkapa sähköuutisen seuraavat kohdat (kursiivi VP:n):

(9) – Tuonti Ruotsista alkaa tällaisissa tapauksissa automaattisesti heti. Emme päästä valoja vilkkumaan missään tapauksessa, Nurmimäki *lupaa*.

(10) Sähköntuottajien yhteistyövaltuuskunnan pääsihteeri Harry Viheriävaara *vakuuttaa*, että sähköntuotantokyyky lisättynä tuonnilla riittää mainiosti turvaamaan tilanteen myös kulutushuipun aikana.

Esimerkissä (9) kertoja tekee johtolauseen verbillä *lupaa* Nurmimäen puheesta lupausteen. Toki Nurmimäki on omasta näkökulmastaan saattanut sen täksi tarkoittaakin – tärkeintä silti on, että *lupaa* esiintyy tekstissä kertojan tuottamana kommentoivana kontekstina. Sama pätee esimerkkiin (10), jossa Viheriävaaran puheesta on kertojan tuottaman kommentoivan kontekstin voimasta tullut vakuutusteko. Tällaiset kommentoivat kontekstit houkuttelevat lukemaan uutisen tiedot tietojen sinänsä asemesta lupauksina, vakuutuksina yms.

²⁰ Siihen tuiki tavalliseen seikkaan, että haastattelukysymykset tavataan jättää lehti uutisissa mainitsematta, ei ole kiinnitetty asian ansaitsemaa huomiota. Olen löytänyt viittauksen siihen vain Youngilta (1990: 44). Hänestä se on yksi askel toimittajan subjektiivisen osuuden peittämisen eli objektiivisuusvaikutelman tuottamisen tiellä.

VEIKKO PIETILÄ

²¹ On tietysti vielä niin, että koko uutistuotanto tapahtuu laajemmassa yhteiskunnallis-taloudellisessa kontekstissa ja että tämän kontekstin kulloinenkin luonne vaikuttaa niihin toimittajan/kertojan uutiskäytännöllis-ammattillisiin näkökulmiin, jotka suodattavat, taivuttavat ja sävyttävät uutispalstoille kulloinkin välittyvää vierasta puhetta. Lingvistisin – saati kielipiillisin – kriteerein tästä juontuvasta uutisen kaksois- tai moninäkökulmaisuuudesta ei saada otetta.

LÄHTEET

- BANFIELD, ANN 1982: *Unspeakable Sentences: Narration and Representation in the Language of Fiction*. Boston.
- BELL, ALAN 1991: *The Language of News Media*. Oxford.
- BROOKE-ROSE, CHRISTINE 1991: *Stories, Theories & Things*. Cambridge.
- BURGER, HARALD 1984: *Sprache der Massenmedien*. Berlin.
- COULMAS, FLORIAN 1986: *Reported Speech: Some General Issues*. – Coulmas, F. (toim.) *Direct and Indirect Speech*. Berlin.
- CURME, GEORG O. 1931: *A Grammar of English Language*, vol. III: *Syntax*. Boston.
- DOLEŽEL, LUBOMÍR 1973: *Narrative Modes in Czech Literature*. Toronto.
- FOWLER, ROGER 1991: *Language in the News: Discourse and Ideology in the Press*. London.
- GLASGOW UNIVERSITY MEDIA GROUP, 1980: *More Bad News*. London.
- HULTÉN, LARS J. 1990: *Reportaget som kom av sig*. Stockholm.
- HYTÖNEN, TIMO 1992: *Vastuun kierron strategia*. Tiedotusopin pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- IKOLA, OSMO 1961: *Das Referat in der finnischen Sprache*. Suomalaisen tiedeakatemian toimituksia, sarja B, nide 121.
- JAKOBSON, ROMAN 1981: *Linguistics and Poetics*. – Jakobson, R. *Selected Writings III*. The Hague.
- KAUFMANN, GERHARD 1976: *Die indirekte Rede und mit ihr konkurrierende Formen der Redeerwähnung*. *Heutiges Deutsch III/1*. München.
- KOSKI, MAUNO 1985: *Toisen tekstiin viittaaminen nykyisessä kirjasuomessa*. – Koski, M. (toim.) *Lauseita ja ajatuksia*. Åbo Akademi, Fennistica 5.
- KUIRI, KAIJA 1984: *Referointi Kainuun ja Pohjois-Karjalan murteissa*. Helsinki.
- KURKKIO, MARKKU 1978: *Referaatti 1960-luvun suomen yleiskielessä*. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 16.
- LEECH, GEOFFREY N. – SHORT, MICHAEL H. 1981: *Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose*. London.
- LILJESTRAND, BIRGER 1983: *Tal i prosa: om svenska författares anföringsteknik*. *Acta Universitatis Umensis: Umeå Studies in the Humanities* 54.
- LONDEN, ANNE-MARIE 1989: *Litterärt talspråk*. *Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland* 557: *Humanistiska avhandlingar* 3.
- McHALE, BRIAN 1978: *Free Indirect Discourse: A Survey of Recent Accounts*. *PTL* 2: 249–87.
- 1983: *Unspeakable Sentences, Unnatural Acts*. *Poetics Today* 1:17–45.
- OHMANN, RICHARD 1970: *Generative Grammars and the Concept of Literary Style*. – Freeman, Donald C. (toim.) *Linguistics and Literary Style*. New York.
- ONIONS, C. T. 1965 (1904): *An Advanced English Syntax* (uusintapainos 6. painoksesta) London.
- PASCAL, ROY 1977: *The Dual Voice*. Manchester.
- PENTTILÄ, AARNI 1963: *Suomen kielioppi* (2. p.). Porvoo/Helsinki.

On tämä aika kamala – ja kiehtova – peli

- PIETILÄ, VEIKKO 1991a: Onko narratologia vihreämpää aidan journalistiselta puolelta? *KTSV* 45, 175–91.
- 1991b: Sanoista tekoihin: 'vieraan puheen' vastaanotosta lehtiutisessa. *Tiedotustutkimus* 4: 5–18.
- 1992: Beyond the News Story: News as Discursive Composition. *European Journal of Communication* 1: 37–67.
- 1993: Ikkunako maailmaan? *Tiedotustutkimus* 2: 46–58.
- RENTOLA, ILKKA 1983: Normaalijournalismin säännöt. Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen julkaisuja A:47.
- RIDELL, SELJA 1993: Kommunikaation ihmeelliset seikkailut. *Tiedotustutkimus* 1: 9–21.
- ROEH, ITZHAK – NIR, RAPHAEL 1990: Speech Representation in the Israeli Radio News. *Text* 3: 225–44.
- SALMELIN, PENTTI 1967: *Uutinen ja lehtimies*. Helsinki.
- SHORT, MICHAEL 1988: *Speech Presentation, the Novel and the Press*. – van Peer, Willie (toim.) *The Taming of the Text*. London.
- TAMMI, PEKKA 1985: Problems of Nabokov's Poetics. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae*, ser. A. tom. 231.
- TAMMI, PEKKA 1986: Kertojan ja henkilön diskurssista. *Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja* 40, 25–61.
- TOOLAN, MICHAEL J. 1988: *Narrative: A Critical Linguistic Introduction*. London.
- TUCHMAN, GAYE 1972: Objectivity as a Strategic Ritual. *American Journal of Sociology* 4: 660–79.
- 1978: *Making News*. New York.
- VOLOŠINOV, VALENTIN 1990 (1929): *Kielen dialogisuus*. Tampere.
- YOUNG, ALISON 1990: Appeals to Valuelessness: Objectivity, Authenticity and the News Discourse. *Textual Practice* 1: 38–53.

Free indirect discourse in news reporting

VEIKKO PIETILÄ

The article examines news items as texts that report the speech of external agents, third parties – a rather unusual approach in news research. The first and basic question is whether free indirect discourse (FID) is used in news reporting at all as means of representing speech.

The answer depends on how FID is defined. As defined on traditional criteria, FID scarcely occurs in news texts. But if supplementary textual and extralinguistic criteria are included – especially contextual ones – as argued by some literary scholars, the conclusion differs somewhat: FID in this extended sense does occasionally occur in news texts, although mostly in »soft» news. And if, following journalistic studies, the mere absence of an introductory framing clause is taken as a sufficient criterion,

this would even be perhaps the most typical way of representing external discourse in news texts.

A more interesting issue is how the various modes of discourse representation function as genre-defining features in journalism. The typical lack of a framing clause should be seen primarily as a way of adapting to the dominant information function of news. A similar function may be served by discourse representation modes that play down specifically oral features and stress speech or spoken utterances as acts, events etc. However, in spite of their adaptive relation to the informative function of news, ways of representing discourse may also serve other or secondary functions.

Although the literary kind of »double-viewpoint» FID, merging the points-of-

VEIKKO PIETILÄ

view of both character and narrator, is rare in journalism, the article concludes that, as regards all its modes of discourse representation, a news text does manifest a double or even multiple viewpoint in some sense. This is because although the news narrator is »outside» the narrative being reported,

this narrative only reaches the news columns at all by virtue of the fact that it is reported by the narrator, filtered, composed and coloured in different ways in accordance with his or her own particular news angle.